

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

## **Almesåkra kyrkogård**

*Almesåkra socken i Nässjö kommun  
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport, foto och ritningar: Robin Gullbrandsson  
Grafisk design: Anna Stålhammar  
Tryckning och distribution: Lena Slettegren

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping  
Tel: 036-30 18 00  
E-post: [info@jkpglm.se](mailto:info@jkpglm.se)  
[www.jkpglm.se](http://www.jkpglm.se)

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd: Ur allmänt kartmaterial från Lantmäteriet. Medgivande 94.0133

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2007

## Innehåll

Inledning . . . . .	5
Bakgrund . . . . .	5
Syfte . . . . .	5
Inventeringens uppläggning . . . . .	5
Allmän kyrkogårdshistorik . . . . .	7
Sammanfattande beskrivning . . . . .	9
Almesåkra kyrkogård . . . . .	10
Kyrka och kyrkomiljö . . . . .	10
Kyrkogårdens historik . . . . .	10
Beskrivning av kyrkogården idag . . . . .	12
Allmän karaktär . . . . .	12
Omgärdning . . . . .	12
Ingångar . . . . .	13
Vegetation . . . . .	13
Gångsystem . . . . .	13
Gravvårdstyper . . . . .	13
Redskapsbod . . . . .	13
Beskrivning av enskilda kvarter . . . . .	14
Kvarter 1 . . . . .	14
Allmän karaktär . . . . .	14
Gravvårdstyper . . . . .	14
Kulturhistorisk bedömning och karaktär . . . . .	15
Kvarter 2 – 5 . . . . .	15
Allmän karaktär . . . . .	15
Gravvårdstyper . . . . .	16
Kulturhistorisk bedömning och karaktär . . . . .	16
Kvarter 6 – 7 . . . . .	16
Allmän karaktär . . . . .	16
Gravvårdstyper . . . . .	16
Kulturhistorisk karakterisering av kyrkogården som helhet . . . . .	19
Att tänka på i förvaltning av kyrkogården . . . . .	20
Referenser . . . . .	21
Arkiv . . . . .	21
Tryckta källor . . . . .	21
Tekniska och administrativa uppgifter . . . . .	21



## Inledning

### Bakgrund

På uppdrag av Växjö stift genomför Jönköpings läns museum en kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar inom stiftets del av Jönköpings län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2006 och det beräknas avslutas under år 2008. Inventeringen berör samtliga till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdar och begravningsplatser, även sådana som har tagits ur bruk. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

### Syfte

Den stiftsövergripande inventeringen syftar till att lyfta fram kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden, att få en överblick av stiftets kyrkogårdar samt att sammanställa den enskilda kyrkogårdens historia. Inventeringen är avsedd att utgöra ett underlag i församlingens förvaltningsarbete och i de vård- och underhållsplaner som församlingarna arbetar med att ta fram. Inventeringarna ska vidare kunna användas i handläggningen av kyrkoantikvariska ärenden och för att bedöma var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

### Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en historik över kyrkogården, beskrivning av de olika kvarteren, fotografier och en kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Arbetet har varit uppdelat i en fältedel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (genom kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. I möjligaste mån har också samfälligheternas eller församlingarnas egna arkiv använts. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från befintlig litteratur däribland hembygds litteratur. Äldre fotografier har också använts för att kunna tolka händelser i kyrkogårdens historia. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast ett litet antal bilder använts i rapporten. Växjö stift, respektive församling, samt läns museet har rätt att fritt bruka fotografierna. För varje kyrkogård görs en kortfattad beskrivning av kyrkomiljön och en mer omfattande beskrivning av kyrkogården och samtliga kvarter. Vidare görs kulturhistoriska bedömningar över varje kvarter och en sammanfattande över hela kyrkogården där de kulturhistoriska värdena lyfts fram.

Den kulturhistoriska bedömningen görs i samarbete med representant från Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort. Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd som påverkar det kulturhistoriska värdet skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen. Varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån den kulturhistoriska värderingen och karakteriseringen tas beslut om vilka åtgärder som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Robin Gullbrandsson vid Jönköpings läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

## Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen, i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de också ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, ibland manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hör även stigluckan som både hade en symbolisk som praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man fortsatte dock den förkristna sedvänjan att gravsätta folk efter deras gårds- eller bytillhörighet, antingen i smala tegar eller i kvartersliknande grupper. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven, som istället endast markerades av en jordhög. Om en vård sattes upp var den av trä, undantagsvis av sten eller smide. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården på ett nyttobetonat sätt, nämligen som betesmark. Det ingick troligen i många klockares löneförmåner att ha sina djur betandes på kyrkogården.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjar förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 har många landsortskyrkogårdar kvar den typiskt medeltida ängskaraktären. Förnyelsen börjar i städerna, genom att gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjuds av hygieniska skäl. Enligt en kunglig förordning från 1815 måste begravingar innanför stadskärnan upphöra och begravningsplatser – utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – anläggas utanför stadsbebyggt område. Vidare skulle staten genom Överintendentsämbetet ansvara för att de blev prydligt och hälsosamt anlagda. Runt om i landet anläggs begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anläggs med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man hörde till ersattes nu av så kallade köpegravar och allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna.

Köpegravarna anlades med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgårdningar. Andra begravdes kostnadsfritt utmed den allmänna linjen där man gravsattes i en kronologisk ordning, tätt intill den som hade begravts före och oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast mycket små och oansenliga.

Trädkransen introduceras först på städernas begravningsplatser men når under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med hängande växtsätt. I början av 1900-talet planläggs även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde och allmänt område speglar ett socialt uppdelat samhälle. Företeelsen levde kvar till in på mitten av 1900-talet (upphörde officiellt 1964) och ersattes då av kvarter med gravar i långa rader längs med rygghäckar. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgårdningar och grusbäddar för att ersätta det med gräsmattor. Den sociala utjämnningen av ståndssamhället avspeglas på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar, oftast utförda i det liggande formatet 60x80 cm.

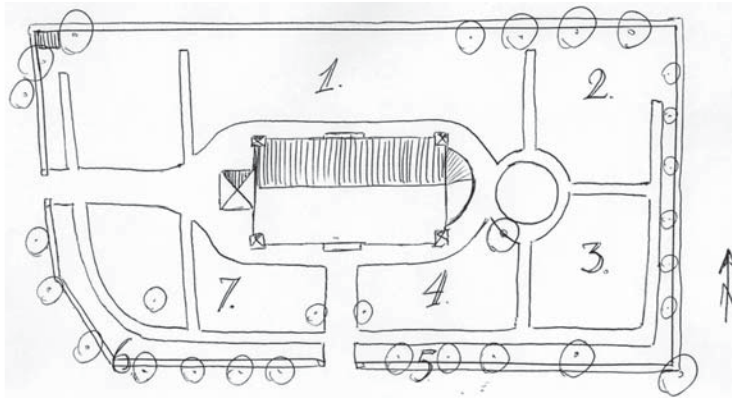
Från och med 1980-talet blir gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också minneslundar för askor som grävs ner anonymt utan plats för namn men med gemensam plats för blommor, askgravlundar med en ofta konstnärligt utformad gemensam plats för namn och smyckning, kistminneslundar där kistor begravs anonymt och utan plats för namn, samt kistgravlundar där kistor begravs anonymt men där det finns en gemensam plats för namn och utsmyckning. Till detta kommer också de muslimska områdena, som ännu främst förekommer på stadskyrkogårdarna.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas, nämligen skogskyrkogården. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd.

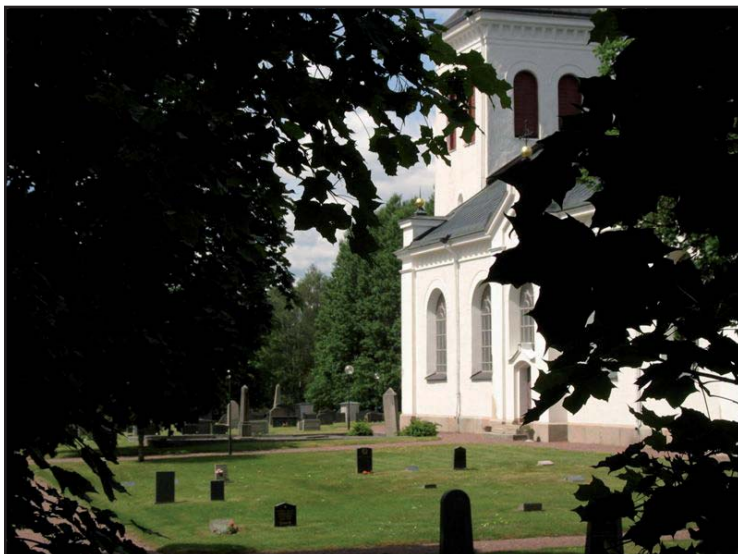


## Sammanfattande beskrivning

Almesåkra kyrkogård har medeltida ursprung. Kyrkogården har inte utvidgats sedan nuvarande kyrka uppfördes 1867. I stora drag kvarstår karaktären från denna tid. Grusbäddar har dock lagts igen och gravvårdsbeståndet till viss del förnygrats. Kyrkogården har varit uppdelad i en västlig hälft med köpegravar och en östlig med allmänna linjen. Detta kan ännu avläsas. På välexponerade platser på kyrkogårdens sydvästra del finns några stora familjegravar som dominerar intrycket. På traditionellt vis omges kyrkogården av kallmurar med smidesgrindar och trädkrans.



Schematisk ritning av Almesåkra kyrkogård efter gravkarta från 1965.



Kyrkogården från sydost.

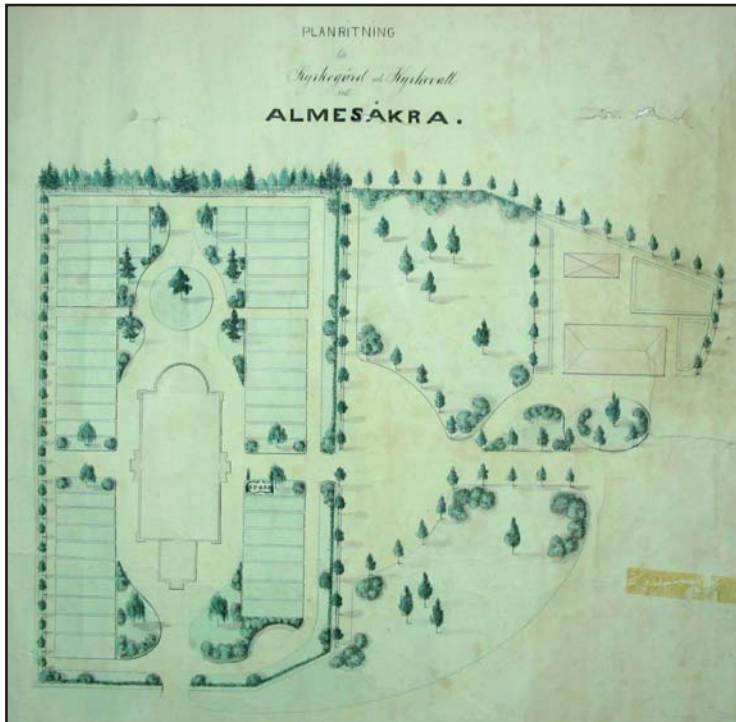
## Almesåkra kyrkogård

### Kyrka och kyrkomiljö

Almesåkra socken ligger på det småländska höglandet. Det är en starkt kuperad bygd, rik på sjöar och barrskog. Flera vattendrag har här sina källor. Av fornlämningar märks de s.k. ”Torsa stenar”, ett stort järnåldersgravfält. Ur kyrkligt hänseende utgjorde Almesåkra annex till Malmbäck fram till 1900-talets pastoratsregleringar. Gårdarna ligger mycket spritt i landskapet. En av de större är det gamla säteriet Fredriksdal som innehåfts av bl.a. släkterna von Wittinghoff och Spaldencreutz. Kyrkan ligger på en höjd vid Almesåkrasjöns östra strand där den gamla landsvägen mellan Jönköping och Kalmar löper fram. Någon egentlig kyrkby finns inte. På andra sidan landsvägen – vilken löper söder om kyrka och kyrkogård – ligger sockenstugan från 1870 med rödfärgad locklistpanel och tegeltäckt sadeltak. Invid denna står de gamla kyrkstallarna. Barrskog möter vid kyrkogårdens östra och norra sida. Mellan kyrkogård och landsväg finns en grusad parkering och en gräsbacke med gamla lönnar. Kyrkan från 1867 – 69 är en vitputsad salkyrka med rundad sakristia i öster. I väster reser sig ett torn med spira. Fasaderna är artikulerade i en blandning av nyklassicism och nyromanik. Den föregående träkyrkan från 1694 stod i kyrkogårdens nordvästra hörn.

### Kyrkogårdens historik

Kyrkogården har sannolikt medeltida ursprung. Innan nuvarande kyrka uppfördes stod en gammal träkyrka från 1694 i kyrkogårdens nordvästra hörn. Kyrkogården blev således kraftigt utvidgad åt öster med sin dubbla storlek i samband med kyrkobygget 1867. Vid detta tillfälle planterades en trädkrans av lönn. Kyrkogården



Ritning från tiden för nuvarande kyrkas byggande och kyrkogårdens utvidgning samt planering. Här syns en ambition till att skapa en tysk-romantisk park med rundade gräsytor med prydnadsträd och buskar. Malmbäckes församlings arkiv.

planerades med enskilda gravar på västra hälften och allmänna på östra. De ursprungliga planerna på tysk-romantiska parkpartier i öst-västaxeln med kyrkan tycks ej ha realiserats. Gravarna inom såväl enskilda som allmänna kvarteren belades som regel med grus, inhägnat av häck eller stenram. Under 1900-talets senare del har nästan alla grusbäddar bortrationaliserats. Vidare har en stor del av trädkransen nyligen förnygrats. Kopparplåtshuvarna på södra kyrkogårdsporten förnyades 2007 efter att de gamla förstörts vid ett försök att stjäla dem.

## Händelsehistorik

Medeltid

Kyrkogården anläggs.

1867 - 69

Kyrkogården utvidgas åt öster i samband med bygge av ny kyrka. (Växjö stifts frågelista)

2007

Nya huvar på södra kyrkogårdsporten.



Flygfotografi från 1935. Enskilda gravar på västra halvan, de flesta med grusbädd, och allmänna på östra halvan. JLM.

## Beskrivning av kyrkogården idag

### Allmän karaktär

Almesåkra kyrkogård har en rektangulär, symmetrisk plan med kyrkan centralt placerad som en del av en öst-västlig mittaxel. I det nordvästra hörnet står en mindre bod. Norr om kyrkan är det stora kvarter 1. I det nordöstra hörnet är kvarter 2 och i det sydöstra kvarter 3. Söder om koret är kvarter 4. Kvarter 5 och 6 är längs kyrkogårdsmuren i söder. Kyrkogårdens sydvästra fjärdedel upptages av kvarter 7.

### Omgärdning

Kyrkogården omges av kallmurar från omkring 1867. I söder är det en ca 0,5 meter hög mur av grovt tuktad granit. Från denna reser sig huggna stolpar av kalk- och sandsten, mellan vilka löper ett smidesstaket med taggar. Flera av kalkstensstolparna har sprickbildningar. Mossa och sedum växer på muren. Vid övriga sidor är en ca 1,5 meter hög och 1 meter bred mur av markstensblock och



Södra kyrkogårdsmuren med smidesstaket mellan polare av sand- och kalksten.

småsten. I väster är den närmast en stödmur. Brun och vit mossa växer på krönet.

### Ingångar

De båda ingångarna ligger i linje med kyrkans portar i väster och söder. De har smidda pargrindar från 1800-talets andra hälft med bandjärnsdekor. De kraftiga stolparna från samma tid är spritputsade och vitkalkade samt avtäckta med klotkrönta kopparplåtshuvar. Västra ingången har en trappa av sandsten. I det nordöstra hörnet är en sentida röd trägrind som vetter mot en dumphög.

### Vegetation

Sex stycken av den gamla trädkransens lönnar står kvar i nordost samt nordvästra och sydöstra hörnen. I övrigt rör det sig om nyplanterade lönnar och några halvgamla träd. En stor och karaktärs- skapande gammal lönn växer strax sydost om koret. Två unga lindar flankerar gången fram till kyrkans södra port.

### Gångsystem

Gamla kyrkogården genomlöps av några få grusgångar, rätvinkligt utlagda. Runt kyrkan är en grusad yta. Öster om koret sammanstrålar tre gångar kring en gräsrundel, vilken är en del i det sena 1800-talets parkideal.

### Gravårdstyper

Kyrkogården kan uppvisa gravkonst från medeltiden fram till idag. Äldst är en medeltida gravhäll följt av några gravvårdar i lagrad bergart från omkring 1800. Dessa representerar den hantverksmässiga gravkonstframställningen innan industrialismen. Från förra sekelskiftet finns en handfull industriellt framställda, resliga gravvårdar av granit i form av obelisker eller bautastenar, sin tids statusmarkörer efter döden. Med bestämmelserna om maximihöjd på vårdar under mellankrigstiden fick dessa en annan form, låg och bred. Ofta gavs de klassiserande drag med tempelgavel och kolonner. En stor del av gravarna från förra sekelskiftet och tiden fram till 1950 har haft grusbädd och häckinramning, av vilket idag inget kvarstår. Vid sidan av dessa som regel enskilda gravar finns allmänna linjens enkla små vårdar, som sällan överstiger en halvmeter i höjd. Under efterkrigstiden blev vårdarna enklare i sina former samt mer uniforma. Detta gravskick kan betraktas som ett uttryck för samtidens kollektivism och likheten inför Gud.

### Redskapsbod

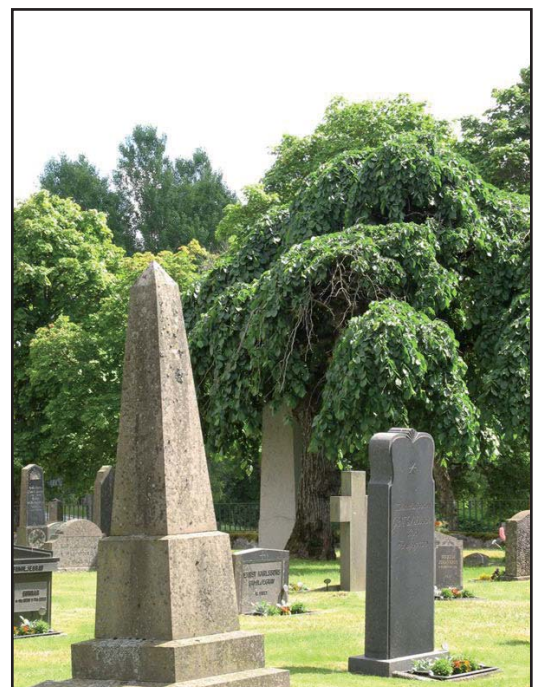
I det nordvästra hörnet står en liten 1900-talsbod med brun fjällpanel och pulpettak med korrugerad plåt.



Södra ingången.



Västra ingången.



Högsta vårdar från förra sekelskiftet och låga från 1930-talet och framåt. I fonden även ett s.k. sorgeträd.



Bautasten av kalksten och kyrkogårdens enda gjutjärnskors.



1700-talsgravhäll, gamla kyrkans altarskiva och medeltida gravhäll.



Karaktäristisk låg vård från 1947 över en lärarinna.

## Beskrivning av enskilda kvarter



Västra delen av kvarter 1.

## Kvarter 1

### Allmän karaktär

Kvarter 1 är kyrkogårdens största kvarter och upptager större delen av norra hälften. Kvarteret består av dubbla nord-sydliga gravrader. Norr om kyrkan finns endast ett fåtal gravar.

### Gravvårdstyper

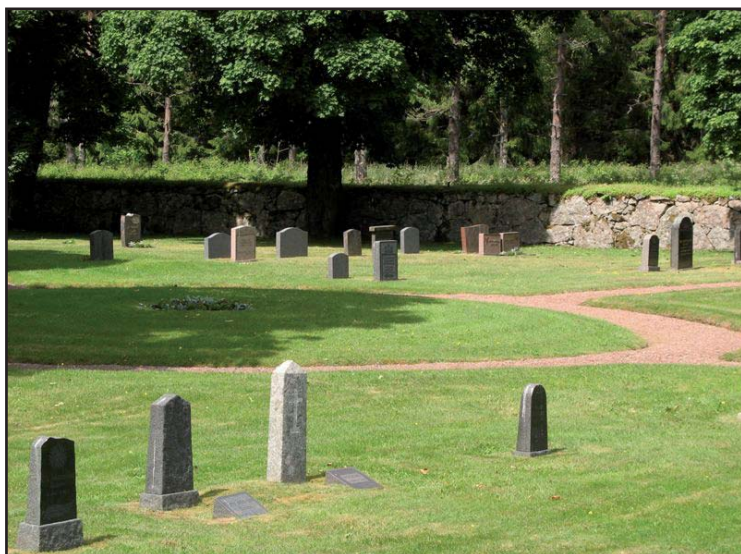
Äldst i kvarteret är några sekundärt placerade gravhällar. Mot kyrkans gavel har man lutat en sandstenshäll från 1791 som legat över kyrkoherde Johan Mathias Collin. Mot kyrkogårdsmuren lutar en motsvarande från 1797 efter "Ställemakaren och konstärfarne Joh. Åkerman" samt ännu en sandstenshäll med inristat latinskt kors, sannolikt en medeltida gravhäll. Invid dessa har man placerat en altarskiva i sandsten från den första kyrkan på platsen (enligt inskription). Denna har tydliga rester av en relikgömma och är därmed medeltida.

Kvarteret präglas av låga, breda vårdar från omkring 1940 till idag. Dessa är vanligen av svart eller grå granit med tämligen enkla former. Från 1890 – 1935 finns en handfull mer högresta vårdar, varav flertalet är i polerad svart granit och har form av obelisk eller bautasten. Särskilt anslående är den två meter höga bautastenen i grå granit vid gången fram till tornporten, rest 1918 över "min älskade make" järnhandlaren E Almgren. I kvarterets nordvästra hörn står kyrkogårdens enda gjutjärnskors, tillverkat 1870. Korset

är i behov av ommålning. Titel förekommer främst på vårdar från 1900-talets förra hälft. Det rör sig om ett antal hemmansägare och en lärarinna. En vård bär en referens till Ahnfelts sångbok och vittnar därmed om väckelsen.

### Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter 1 har i hög grad fått sin nuvarande prägel under 1900-talets andra hälft med övervägande låga, breda vårdar i sammanhängande gräsytor. Tidigare hade flera gravar grusbädd, men av detta återstår idag inget, en vanlig utveckling på länets kyrkogårdar. En handfull mer högresta vårdar från decennierna kring 1900 ger kvarteret en viss dynamik och ett historiskt djup. Det är hos dessa de främsta kulturhistoriska värdena finns. De få titlar som finns speglar en stark bondeklass. Av särskilt intresse är ett gjutjärnskors som representerar den tidiga industriella framställningen av gravkonst. Ytan norr om kyrkan är nästintill outnyttjad, vilket påminner om de negativa föreställningar som funnits om denna sida. Lutade mot kyrkogårdsmuren och kyrkan finns värdefulla gravhällar från medeltid och 1700-tal samt en medeltida altarskiva. Dessa är omistliga historiska dokument.



Kvarter 2 och 3 i gamla allmänna linjen.

## Kvarter 2 – 5

### Allmän karaktär

Kvarter 2 och 3 är kyrkogårdens östligaste. Kvarter 4 ligger söder om koret och det outnyttjade 5 längs södra kyrkogårdsmuren. Alla kvarteren har utgjort allmän linje, vilket också kan utläsas av de få och glest stående vårdarna. Stora ytor i kvarter 2 och 4 är tomma.



Liten liggande sten i allmänna linjen.



Kvarter 4 med barngravar.



Kvarter 7, östra hälften.

### Gravvårdstyper

Gravvårdbeståndet är något blandat i såväl ålder som format. I kvarter 2 och 3 finns ett visst inslag av sentida låga och breda vårdar. I övrigt rör det sig om stenar från 1888 till 1952 med tyngdpunkt på 1910- och 20-talen. Inom 2 och 3 finns både de för allmänna linjen vanliga småskaliga resta samt liggande stenarna och mer påkostade vårdar med titel som hemmansägare, lantbrukare och hustru. Äldsta vårdan är en särpräglad liten obelisk. Inom kvarter 4 rör det sig mest om små liggande stenar från främst 1920-talet, lagda över barn och ungdomar. Vid östra kyrkogårdsmuren står ett antal borttagna vårdar från 1897 – 1948, bl.a. två träkors från 1905 respektive 1913, vilka sannolikt stått i allmänna linjen.

### Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter 2 – 5 utgör den gamla allmänna linjen och har till stor del kvar denna karaktär med glest stående, övervägande småskaliga vårdar från 1888 – 1952 på ensamgravar. Ett antal vårdar är mer påkostade och bär ofta titel, vilket är ovanligt i detta sammanhang. Inom kvarter 4 rör det sig enbart om barngravar. De sentida vårdar som tillkommit har getts en diskret utformning som inte förtager intrycket av kvarteren. Allmänna linjen är en tidigare vanlig företeelse som dock sällan bevarats på länets kyrkogårdar. De båda träkors som ställts vid muren har ett högt kulturhistoriskt värde som representanter för en förr mycket vanlig men nu nästan försvunnen gravtyp. Dessa borde ges plats inomhus.

## Kvarter 6 – 7

### Allmän karaktär

Kvarter 6 och 7 utgör kyrkogårdens sydvästra kvart med 6 som en rad längs kyrkogårdsmuren i söder. Kvarter 7 består av dubbla nord-sydliga gravrader.

### Gravvårdstyper

Gravvårdsbeståndet i 6 utgörs med ett undantag av låga och breda stenar från 1970- och 80-talen. Undantaget är en obelisk från 1898 över komminister C F Rydeman, på sin tid en rikskänd helbrägdagörare. Kvarter 7 företer ett mer blandat intryck, omkring hälften av vårdarna är för övrigt resta på familjegravar från 1900-talets förra hälft. De äldre är högresta, medan de yngre är låga och breda. Bland de äldre finns ett exempel på en av de gravvårdstyper som ritades på 1920-talet av den välkände kyrkogårdsarkitekten Harald Wadsjö. Ett kors i svart granit är rest 1940 över den siste komministern i socknen. Bland övriga titlar i kvarteret är hemmansägare, banvakt, trädgårdsmästare, rättare och jubeldoktor. Som regel har gravarna





Kvarter 7, västra hälften.

haft grusbädd, men detta kvarstår bara i ett par fall. Det ena är en grav med häll och stenram i sydvästra hörnet. Denna och ett fåtal andra stora familjegravar dominerar intrycket. Till dessa hör den intelligande Abramsonska familjegraven med över två meter hög sten med jugendrelief och ett stämningsskapande s.k. sorgeträd, en hängalm. Storskalig är även en obelisk från 1924 vid gången till tornporten. Den mest karaktärsskapande av gravarna på kyrkogården är knuten till Fredriksdals säteri och ligger vid kyrkans södra ingång. Den storskaliga graven har grusbädd med stenram. Inom denna befinner sig ett antal vårdar. Äldst är en ca två meter hög och nästan lika bred vård från 1818 huggen i kalksten över friherre Casten von Otter. Utförandet är sobert och nyklassicistiskt. Stenen har fått en kraftig spricka och spjälkningar på inskriptionssidan. I gruset framför ligger två kalkstenschällar, den ena från 1848 över G A Spaldencreutz med familj och den andra från 1862 över Jönköpingspostens grundare och nuvarande kyrkas initiativtagare, J A Björck, gift med Spaldencreutz' dotter. Från 1908 står en över två meter hög obelisk, rest till minne av justitierådet A B Skarin, gift med Björcks dotter.

### Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarter 7 – och i viss mån 6 – är exempel på ett utpräglat köpegravskvarter från 1800-talet och 1900-talets förra hälft. Det välexponerade läget vid kyrkans södra sida har haft hög status. Gravvårdsbeståndet är idag blandat, men präglas av högresta vårdar från tidigt 1900-tal. Dessa betyder mycket för kvarterets dynamik. Av de en gång så vanliga grusbäddarna återstår endast två, vilka genom sin storlek dock är karaktärsskapande i kvarteret. En stämningsskapande rest av det tidiga 1900-talets kyrkogårdsideal är även ett s.k. sorgeträd. Ett fåtal stora familjegravar kan sägas dominera intrycket. Främst märks den stora grusgraven knuten till Fredriksdals säteri,



Kvarter 6.



Den ena av kyrkogårdens båda bevarade grusbäddar.

väl exponerad vid kyrkans ingång. Vårdarna inom denna besitter höga konst- och personhistoriska värden. Dylika värden finns även bland flera andra av de äldre vårdarna i kvarteret.



Grusgrav knuten till Fredriksdals säteri med vårdar över von Otter, Spaldencreutz, J A Björck med flera.

## Kulturhistorisk karakterisering av kyrkogården som helhet

Almesåkra kyrkogård har medeltida ursprung, om vilket en sannolikt medeltida gravhäll och en altarskiva skvallrar. Kyrkogården har inte utvidgats sedan nuvarande kyrka byggdes 1867, kring vilken den givits en symmetrisk, rektangulär uppbyggnad. Inhägnaden med kallmurar, smidesgrindar med putsade stolpar och till stor del förnygrad trädkrans ger bilden av en traditionell landsbygdskyrkogård. En viktig del av denna är grusgångarna, vilka öster om koret sammanstrålar kring en för det sena 1800-talet typisk gräsrunnel, som understryker kyrkogårdens öst-västliga huvudaxel. Särpräglade är södra kyrkogårdsmurens kalkstenspollare med smidesstaket. Några stora, gamla lönnar är en stämningsskapande faktor på kyrkogården. Almesåkra kyrkogård är en av få landsbygdskyrkogårdar i länet som planlagts så tidigt som på 1860-talet och behållit sin övergripande karaktär från denna tid.

Kyrkogårdens västra hälft har ett förflutet som enskilda kvarter för köpegravar och den östra som allmän linje. Skillnaden mellan dem båda är ännu klart avläsbar. I de östra kvarteren står gravvårdarna glest och är övervägande av modesta mått, härrörande huvudsakligen från 1888 – 1952. De relativt få senare vårdarna har anpassats till storleken. Allmänna linjen har ett värde som vittnesbörd om socknens breda folklager, men har sällan blivit kvar annat än som fragment på länets kyrkogårdar. Ett par träkors från linjen har bevarats lutade mot kyrkogårdsmuren, en nu nästan helt försvunnen vårdtyp. Ytan norr om kyrkan är i princip outnyttjad, vilket påminner om de negativa föreställningar som funnits om denna sida. De gamla köpegravskvarteren har ett blandat gravvårdsbestånd från 1800-talet till idag. Främst på kyrkogårdens sydvästra del finns flera högresta stenar från decennierna kring 1900. Dessa betyder mycket för intrycket av kyrkogården, de står för dynamik och historiskt djup. Nästan alla av de gamla familjegravarna har mist sina grusbäddar, detta är en typisk utveckling på länets kyrkogårdar, vilken ofta varit till men för kvarterens gestaltning. Två gravar har dock kvar grusbädd och stenram, och är genom sin storlek karaktärsskapande. Särskilt gäller det den stora grav som är knuten till Fredriksdals säteri och ligger väl exponerad vid kyrkans sydport, en mycket statusfylld placering. Inom denna återfinns vårdar med höga konst- och personhistoriska värden. En handhuggen nyklassicistisk kalkstensvård speglar gravkonsten innan industrialismen. Ett stämningsskapande inslag i kvarteret är ett s.k. sorgeträd, en viktig ingrediens i det förra sekelskiftets kyrkogårdsideal. Av äldre vårdar kan vidare nämnas ett gutjärnskors som representerar den första industriella framställningen av gravkonst. Två sekundärt uppställda gravhällar från 1700-talet är exempel på sin tids hantverksmässiga





vårdar. Titlarna på kyrkogårdens äldre stenar återspeglar i första hand en stark bondeklass.

Kyrkogårdar rymmer information om personer, gårdsnamn och försvunna yrken. På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar och gravrätter ändras. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och att gravvårdar från olika tider finns representerade.

**Att tänka på i förvaltning av kyrkogården:**

- Murar, grindstolpar, smidesgrindar, trädkrans och grusgångar är viktiga delar av kyrkogårdens formgivning från 1860-talet.
- Vårdar äldre än 1940 eller med titel bör bevaras på plats. Vårdar äldre än 1850 och kors av trä eller gjutjärn skall finnas med på kyrkans inventarieförteckning liksom den medeltida altarskivan.
- Grusbäddar och sorgeträd är karaktärsskapande inslag.
- Allmänna linjen bör bevaras.



## Referenser

### Arkiv

Almesåkra församlings arkiv.  
 Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)  
 Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA. (JLST)  
 Växjö stifts frågelista om kyrkogårdar 1949.

### Tryckta källor

Kulturminnesvårdsprogram för Nässjö kommun. Jönköpings läns museum 1989.  
 Rogberg, Samuel. Historisk beskrifning om Småland. Karlskrona 1770.  
 Svenskt ortnamnslexikon. Uppsala 2003.  
 Sverige. Geografisk beskrivning. Del IV. Stockholm 1931.  
 Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län II. Uddevalla 1955.

## Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: . . . . . 336/05  
 Beställare: . . . . . Växjö stift  
 Fastighetsägare: . . . . . Norra Sandsjö kyrkliga samfällighet  
 Rapportansvarig: . . . . . Robin Gullbrandsson  
 Foto: . . . . . Robin Gullbrandsson  
 Län: . . . . . Jönköpings län  
 Kommun: . . . . . Nässjö kommun  
 Socken: . . . . . Almesåkra socken  
 Fastighetsbeteckning: . . . . . Almesåkra 1:2  
 Belägenhet: . . . . . Ekonomiska kartans blad Almesåkra 6E 6f 1991

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv

